

Kazimierz Gitner, *Wizerunek władców bizantyńskich w „Historii kościelnej” Ewagriusza Scholastyka*, Byzantina Lodziensia XXXV, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2018, ss. 337

Dynamiczny rozwój serii zapoczątkowanej w 1997 r. przez profesora Waldemara Cerana, a udanie kontynuowanej przez jego uczniów z prof. Mirosławem J. Leszką na czele zaowocował szerokim *spectrum* wydawanych w Byzantina Lodziensia publikacji, także takich, które nie miały wcześniej, ze względu na różnorodne niesprzyjające warunki, możliwości wzbogacenia polskiej (i nie tylko) dyskusji naukowej na temat historii cesarstwa ze stolicą w Konstantynopolu. Dobrym przykładem jest tutaj praca księdza Kazimierza Gintera na temat Ewagriusza Scholastyka, stanowiąca przeredagowaną i uzupełnioną dysertację doktorską z 2006 r., obronioną na Uniwersytecie Jagiellońskim, ale wpisującą się doskonale w nurt badań nad bizantyńską historiografią reprezentowany w ośrodku łódzkim przez Macieja Kokoszkę¹, Sławomira Bralewskiego² oraz Mirosława J. Leszkę³. Kazimierz Ginter pracuje obecnie na Papieskim Uniwersytecie św. Krzyża w Rzymie, zajmując się relacjami pomiędzy liturgią (z której doktorat obronił na wspomnianym rzymskim uniwersytecie w 2013 r.) a polityką i ideologią władzy na przełomie epok starożytności i średniowiecza.

Autor omawianej pracy zajął się zagadnieniem wizerunku cesarzy bizantyńskich zaprezentowanych w *Historii kościelnej* Ewagriusza Scholastyka, skupiając się na kilku elementach mających znaczenie dla kreacji obrazu poszczególnych władców – wzmianek dotyczących ich charakteru, rodziny, stosunku do zagadnień wojskowych i prowadzenia działań dyplomatycznych, przedsięwzięć

¹ *Descriptions of Personal Appearance in John Malalas' Chronicle*, Łódź 1998, ss. 181.

² *Obraz papieżstwa w historiografii wczesnego Bizancjum*, Łódź 2006, ss. 334.

³ *Wizerunek władców pierwszego państwa bułgarskiego w bizantyńskich źródłach pisanych (VIII–I połowa XII wieku)*, Łódź 2003, ss. 168.

za zakresu polityki religijnej – zarówno w kontekście kwestii teologicznych (reakcji na pojawiające się w kościele herezje), jak i instytucjonalnych – relacji z poszczególnymi biskupami oraz soborami, programu budowlanego władców, klęsk elementarnych, jakich doświadczało cesarstwo w okresie ich panowania, a także domniemanych losów cesarzy po śmierci. Zaprezentowane w pracy ustalenia poprzedzone zostały dogłębną analizą życia autora *Historii kościelnej* K. Ginter nie ograniczył się jednak wyłącznie do analizy nielicznych wzmianek bezpośrednio dotyczących się Ewagriusza w dostępnych źródłach, ale pokusił się o skonstruowanie niezwykle bogatego w szczegóły fresku możliwych intelektualnych inspiracji antiocheńskiego historyka i prawnika: religijnych, tych wynikających z przynależności do lokalnej elity cesarstwa czy też nawiązujących do kultury, w jakiej żył – greckojęzycznej społeczności Antiochii (s. 28-50). Niemniej istotne wydają się być uwagi dotyczące autorów, których twórczość wpływała na ostateczny kształt *Historii kościelnej*, wśród których wiele miejsca poświęcono Euzebiuszowi z Cezarei, Synezjuszowi oraz Filistratosowi (s. 68-79). K. Ginter nie zapomniał również nakreślić tła historiograficznego towarzyszącego powstaniu dzieła Ewagriusza, omawiając pokrótce różne style opracowywania dziejów w tradycji bizantyńskiej (takie jak historie kościelne, kroniki, hagiografia, czy panegiryki – s. 54-68). Ustalenie otoczenia intelektualnego pracy Ewagriusza okazuje się mieć istotne znaczenie dla formowanych przez bizantynologa wniosków dotyczących *Historii kościelnej*, szczególnie w kontekście podważania formułowanych przez dotychczas zajmujących się tematem badaczy tezach o widocznej w omawianym dziele postępującej laicyzacji gatunku historii kościelnych (s. 279-280). Odwołania do innych tradycji historiograficznych, tak gatunkowych (szczególnie w wymiarze klasycyzującym), jak i religijnych (reprezentowanych czy to przez radykalny nurt chalcedoński czy monofizycki) są nieodłącznym elementem analizy omówionych w pracy wizerunków cesarskich – i jest to jedna z istotnych zalet recenzowanej książki – autor nie pozwala zapomnieć o szerszym kontekście. Jego uwagi dotyczące poglądów takich dziejopisów jak Jan Malalas, Jan z Nikiu czy Teofanes Wyznawca nie są zresztą jedynie odtwórczym przekazaniem ustaleń naukowych, ale autorskim wkładem K. Gintera i mogą być wstępem do podjęcia dalszych analiz na temat poglądów tych historiografów odnośnie wizerunku konkretnych cesarzy. Warto nadmienić, że badacz nie ograniczył się jedynie do zagadnień intelektu-

alnych – w jego analizach istotne miejsce zajmują również kwestie pochodzenia społecznego Ewagriusza, a także reprezentowane przez niego w równym stopniu – przywiązanie do idei cesarstwa oraz patriotyzm lokalny – antiocheński.

Główną część omówienia, poświęconą wizerunkowi cesarzy, otwiera opis polemiki Ewagriusza z Zosymem dotyczącej osoby Konstantyna Wielkiego, co K. Gitner potraktował niemal jako przedstawienie programu przyświecającego konstrukcji ideologicznej całości ewagriuszowego dzieła. Konstantyn zdaje się odgrywać kluczową rolę – jako odnośnik, przykład władcy idealnego, a obrońca jego dziedzictwa była zdecydowanie priorytetem. Ewagriusza należy uznać w tym względzie za kontynuatora koncepcji Euzebiusza z Cezarei, dla którego władza cesarza była odbiciem na ziemi tego, co jest w niebiosach. Wizja dziejów, w której rządy Konstantyna były pewnym pozytywnym zwieńczeniem historii rozwoju ustroju rzymskiego – od republikańskiego poprzez cesarski aż do przymierza cesarza z Bogiem chrześcijan, wpłynęła według bizantynologa na cały wykład dziejów zaprezentowany przez Ewagriusza (s. 81-84). Program ten, jak trafnie udowadniają wywody autora omawianej pracy, został wyartykułowany przez antiocheńskiego historyka w zaprezentowanym wizerunku kolejnych cesarzy – Teodozjusza II (s. 85-107), Marcjana (s. 107-133), Leona i Zenona (s. 133-159), Anastazjusza (s. 159-186), Justyna I (s. 186-193), Justyniana (s. 194-227), Justyna II (s. 227-240), Tyberiusza (s. 240-250) i Maurycjusza (s. 250-272). Każde omówienie należy uznać za w pełni samodzielne opracowanie tematu, zakończone bardzo pomocnymi podsumowaniami głównych tez dotyczących wizerunku poszczególnych bizantyńskich władców. Zaprezentowane analizy zmierzają do przedstawienia wniosków na temat cech pożądanых u cesarzy (s. 274-279), wśród których według K. Gintera najważniejszymi były te, które zwykło się określać kardynalnymi: sprawiedliwość, umiarkowanie, roztropność i męstwo, choć pierwszą z nich często zastępuje *philanthropia*. Autor, dzięki wykorzystaniu nowych metod badawczych - przede wszystkim *Thesaurus Linguae Graecae*, był w stanie wykazać często zaskakujące powiązania Ewagriusza z tekstami antycznymi i bizantyńskimi (każdy z podrozdziałów poświęconych kolejnym cesarzom otwiera wstęp dotyczący wykorzystania przez antiocheńskiego historiografa tekstów poprzedników). Bizantynolog udowodnił, że podczas budowy wizerunku cesarzy autor *Historii kościelnej* posiłkował się nie tylko ideami stworzonymi przez

innych historyków kościelnych (Euzebiusza, Sokratesa Scholastyka, Sozomena, Teodoretę) oraz przedstawicieli nurtu neoplatonistycznego (Synezyjusz), ale także neopitagorejczyka Filostrata, czy autorów klasycznych takich jak Tukidydes i Eurypides⁴.

Warto na zakończenie zauważyć, że wykład poprowadzony jest niezwykle klarownie, a zaprezentowany materiał został podzielony w sposób przejrzysty, pozwalając mniej uważnemu czytelnikowi na łatwy i szybki powrót do interesujących go zagadnień. Reasumując, pozostaje jedynie wyrazić ubolewanie, że praca Kazimierza Gintera została opublikowana tak późno, w kilkanaście lat po obronie dysertacji doktorskiej. Uznanie budzi jednocześnie fakt, że zaprezentowane ustalenia pozostają nadal tak aktualne.

Błażej Cecota <https://orcid.org/0000-0002-4746-0325>

(Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Filia w Piotrkowie Trybunalskim)

⁴ Por. K. Ginter, *Nieznane źródła „Historii kościelnej” Ewagriusza Scholastyka*, „Vox Patrum” 2000, t. 38/39, s. 521-535.